

JULIA MURRMANN

Uniwersytet Warszawski, Warszawa

**JĘZYK SPORTU W UJĘCIU LEKSYKOGRAFÓW.
ANALIZA TERMINOGRAFICZNA WYBRANYCH SŁOWNIKÓW
Z TERMINOLOGIĄ SPORTOWĄ**

Słowa kluczowe: sport, słownik, leksykografia, analiza terminograficzna.

STRESZCZENIE

Biorąc pod uwagę bogactwo językowe omawianej dziedziny, jej dynamicznie rozwijające się słownictwo specjalistyczne oraz, ogólnie, międzynarodowy charakter sportu, trzeba uznać, że kompetentnie przygotowane dzieła leksykograficzne z terminologią sportową stanowią ważny element skutecznej komunikacji w sferze kultury fizycznej. W artykule omówione zostały trudności, na jakie napotykają autorzy, często praktycy nie-językoznawcy, dwu- lub wielojęzycznych słowników sportu lub słowników poszczególnych dyscyplin. Przeprowadzona zgodnie z metodologią Łukasika (2007) analiza terminograficzna wybranych słowników, uwzględniająca parametry makro-, medio- oraz mikrostruktury, pozwoliła wyodrębnić kwestie problematyczne, które wynikają w dużej mierze z samej specyfiki języka — czy lepiej — języków sportu oraz z typowych trudności związanych z opracowywaniem dzieł terminologicznych. Wyniki badań mogą przyczynić się do ułatwienia pracy przyszłych leksykografów podejmujących się napisania kolejnych słowników.

UWAGI WSTĘPNE

Zastosowana w tytule kategoria „język sportu” to bardzo obszerna i zróżnicowana wewnętrznie odmiana języka. Być może bardziej celne i poprawne — lepiej ilustrujące wieloaspektowość i złożoność analizowanego zjawiska — byłoby sformułowanie „języki sportu” lub wręcz „języki sportów” (podając oba człony w liczbie mnogiej), ale nie jest to określenie rozpowszechnione w literaturze przedmiotu. Ponadto, idąc dalej tym tropem, należałoby mówić o także niejednorodnych „językach prawa” czy „językach medycyny”, jak również — uwzględniając zróżnicowanie dialektalne i społeczne — o „językach polskich” czy „językach angielskich”. Zostańmy zatem przy powszechnie stosowanym określeniu „język sportu”, pamiętając jednakże o tym, że nie ma jednolitego języka sportu. Na wielość wymiarów analizy i konieczność uwzględnienia różnych socjolektów sportowych zwracali uwagę liczni znawcy tematyki (Dankert 1969; Oźdźyński 1970, 1979; Beard 1998; Lipoński 2009, 2014). Wojciech Lipoński pisze na ten temat w następujący sposób:

Język sportu, czy szerzej kultury fizycznej, występuje współcześnie w ogromnej ilości odmian narodowych. W ich obrębie obejmuje warianty zależne od dyscypliny sportu, jak piłka nożna, lekka atletyka, rugby, siatkówka i dziesiątki innych popularnych dyscyplin, wiodących w różnych krajach. Gdy w Europie dominuje *piłka nożna*, w Kanadzie *lacrosse*, w Stanach Zjednoczonych *baseball* i *American Football*, w Anglii *krykiet*, w Indiach *kabbadi*. To tylko pojedyncze przykłady, bo nie sposób tu wymienić wszystkich. Każda z tych dyscyplin reprezentuje odrębną terminologię techniczną, zawiera żargon zawodników, wpływa na ekspresję językową i stylistykę poszczególnych mediów. Inna jest stylistyka mediów tradycyjnych, jak prasa sportowa, inna w radio, gdzie trzeba słowem odmalować sytuacje na boisku, których przecież nie widać, a jeszcze inna w telewizji czy Internecie, gdzie słowo tylko uzupełnia obraz. Odmiennymi zasobami słownictwa dysponują poszczególne nauki o kulturze fizycznej: jest rzeczą oczywistą, że inną terminologią posługuje się medycyna sportu, a inną socjologia, pedagogika czy historiografia sportu. Każda z tych dyscyplin naukowych wypracowała swoisty zasób pojęć obejmujący zwykle od kilkuset do kilku tysięcy słów i zwrotów frazeologicznych, charakterystycznych dla danej dziedziny (Lipoński 2014: 314).

Porządkując i systematyzując: w rozważaniach nad językiem sportu należy wziąć pod uwagę, po pierwsze, liczne dyscypliny (których zresztą wciąż przybywa), z których każda wykształciła własną specjalistyczną terminologię. Dla przykładu: John Meurders (1985) analizował specyfikę języka kolarstwa, John Bromhead (2009) skupił się na języku golfa, Patrycja Sedlaczek (2009) opisała historię, kulturowy kontekst oraz terminologię specjalistyczną języka windsurfingu, a Patrick Rutishauser (2014) pokazał, jak z perspektywy diachronicznej zmieniał się język koszykówki. Po drugie, język sportu występuje współcześnie w ogromnej liczbie odmian narodowych. Mnogość narodowych odmian języka gimnastyki scharakteryzowała m.in. Ewa Polak (2007), wskazując na potrzebę standaryzacji umożliwiającej efektywniejszą komunikację międzynarodową, a niezliczenie wielu autorów poświęciło uwagę narodowym odmianom języka najpopularniejszej chyba na świecie dyscypliny sportowej — piłki nożnej (Devoto 1939; Medici 1959; Dankert 1969; Schweickard 1987; Burkhardt 2006; Lewandowski 2008; Taborek 2012; Joroch 2012). Trzecią płaszczyzną zróżnicowania, nakładającą się zarówno na języki poszczególnych dyscyplin, jak i na narodowe odmiany języka, jest kontekst społeczny, w którym dochodzi do interakcji, oraz kanał, poprzez który przebiega komunikacja, a także odpowiadające im rejestry językowe różnych grup społecznych tworzących środowisko sportowe *sensu largo*. Za członków tego środowiska i w konsekwencji twórców leksyki socjolektalnej należy uznać, za Oźdzyńskim (1970): teoretyków i praktyków zawodowo związanych z kulturą fizyczną (naukowców, trenerów, instruktorów itd.), sportowców zawodowych i rekreacyjnych, konsumentów sportu masowego (kibiców, widzów telewizyjnych, słuchaczy radiowych programów sportowych, czytelników gazet i pism sportowych) oraz dziennikarzy sportowych (uwzględniając ich różne specjalizacje). W różnych sytuacjach komunikatywnych dochodzi do modyfikacji wypowiedzi środowiskowych, a czynnikami indukującymi i kształtującymi te zmiany są przede wszystkim językowy lub pozajęzykowy rodzaj kodu, pośredni (także masowy) lub bezpośredni typ kontaktu, możliwość i regularność reakcji zwrotnej w zależności od tego, czy chodzi o kontakt dwustronny czy jednostronny, dialog czy monolog (Oźdzyński 1970: 16). Na podstawie tych kryteriów oraz

uwzględniający także zmieniający się charakter komunikacji (m.in. powstanie nowych mediów) można zaproponować podział socjolektu sportowego przedstawiony w tabeli 1.

Każda odmiana języka sportowego ma pewne cechy charakterystyczne szeroko opisane w literaturze przedmiotu (Beard 1998; Giovanardi 2006; Fehringer 2007; Kowalikowa 1997). Leksyka odznacza się m.in. dużą liczbą wyrazów obcojęzycznych (przede wszystkim anglicyzmów), internacjonalizmów, skrótów, technicyzmów. W żargonie zawodników i trenerów można spotkać wiele kolokwializmów i wyrażen nieformalnych, dublujących terminologię specjalistyczną. Język dziennikarzy sportowych i komentatorów zawiera natomiast liczne metafory, hiperbole, neologizmy i wyszukane porównania.

	Odmiana wewnątrzśrodowiskowa	Odmiana medialna
Język mówiony	— język zawodników — język kibiców (fanów) — język trenerów — język sędziów — język specjalistów ds. sportu — język instruktorów	— język sprawozdawców radiowych — język komentatorów telewizyjnych — język spikerów stadionowych
Język pisany	— język literatury fachowej (naukowy; przedstawicieli nauk o kulturze fizycznej) — język instruktażu (szkoleniowy) — język przepisów, reguł, zaleceń, zakazów, rozporządzeń (prawny)	— język dziennikarzy prasowych — język publicystów sportowych — język relacji na portalach internetowych — język telefonii komórkowej

Tabela 1. Podział socjolektu sportowego

Źródło: opracowanie na podstawie dorobku wielu autorów (Ozdzyński 1979: 28; Tworek 2000: 334–336; Burkhardt 2006: 8; Lewandowski 2008: 26–30; Taborek 2012: 241¹).

Powyższe uwagi ogólne pozwalające zrozumieć status i specyfikę socjolektu sportowego miały służyć jako wstęp do rozważań na temat języka sportu jako przedmiotu

¹ Wymienieni autorzy proponują różne podziały wewnętrzne socjolektu sportowego. Leciwa klasyfikacja Ozdzyńskiego (1979) stanowiła punkt wyjścia dla dziewięciowarstwowej taksonomii Tworka (200: 335–336), gdzie autor wyróżnił: 1) język przepisów, 2) język naukowy, 3) język relacji, komentarza i publicystyki prasowej, 4) język sportowych programów telewizyjnych, 5) język sportowych programów radiowych, 6) język sportowców i trenerów, 7) język kibiców, 8) język spikera widowiska sportowego, 9) język dziennikarza (prasowego, telewizyjnego, radiowego) lub rzadziej kibica oraz sportowca lub trenera jako forma wywiadu, rozmowy. Uproszczony podział Taborka (2012: 241) przewiduje jedynie cztery główne kategorie: 1) język rozporządzeń i język naukowy, 2) język mediów (prasy, telewizji, radia, Internetu, telefonii komórkowej), 3) język kibiców, 4) język sportowców, trenerów i sędziów. Można też przywołać podziały języka piłki nożnej (jako podtypu języka sportu). Burkhardt (2006: 8) proponuje: 1) język piłkarski, zawierający specjalistyczną terminologię, 2) żargon piłkarski, 3) język komentarza sportowego, 4) język fanów. Dziesięciodzielna, bardzo szczegółowa, propozycja rozwarstwienia języka piłki nożnej Lewandowskiego (2008: 26–30) obejmuje następujące odmiany: 1) język piłkarzy i trenerów, 2) język przepisów (prawny), 3) język teorii piłki nożnej, 4) język komentarza telewizyjnego, 5) język sprawozdawstwa radiowego, 6) język prasy drukowanej, 7) język relacji na portalach internetowych, 8) język kibiców, 9) język sędziów i pomocników, 10) język sprawozdawców stadionowych.

zainteresowania leksykografów. Lipoński (2009: 32) stwierdza, że leksykografia sportowa jest jedną z najlepiej rozwiniętych gałęzi językoznawstwa sportowego pod względem kwantytatywnym (aczkolwiek nie zawsze kwalitatywnym). Jeśli jednak porównać liczbę słowników specjalistycznych w dziedzinie prawniczej czy medycznej dostępnych w sprzedaży, to trudno mówić o nasyceniu rynku słownikami z terminologią sportową pod względem ilościowym, szczególnie jeśli chodzi o wydania nowe, a nie dodruki². Sam zresztą Lipoński przyznał, że pracuje obecnie nad dwoma słownikami języka sportu, angielsko-angielskim i angielsko-polskim: „Obliczam, że w każdym z tych dwu typów słowników znajdzie się ok. 160 tysięcy haseł (ponad 60 tysięcy jest w obecnej chwili już opracowanych). Jest to ogromne dziedzictwo społeczno-kulturowe sportu, którego lekceważyć dłużej nie sposób” (Lipoński 2014: 314). Poza tym leksykografia sportowa to kategoria niezwykle szeroka i heterogeniczna. W kręgu zainteresowań tej dziedziny znajdują się bowiem dzieła terminologiczne różnego typu: monolingwalne słowniki specjalistyczne³, leksykony⁴, encyklopedie⁵, glosariusze (rejestry)⁶, dwu- lub wielojęzyczne słowniki terminologiczne⁷, słowniki skrótów⁸, tezauryusy oraz inne produkty pracy leksykograficznej, jak bazy danych terminograficznych czy pamięci tłumaczeniowe (ang. *translation memory*). Różny jest też zakres i korpus prac leksykograficznych z terminologią sportową. Słownik może przecież mieć cha-

² Oczywiście zapotrzebowanie na tłumaczenia prawne/prawnicze czy medyczne oraz na dydaktykę tychże języków specjalistycznych jest względnie większe.

³ W ramach niemieckiej serii DUDEN ukazały się m.in. prace Rainera Wehlena (1972, 1976), Herberta Haaga (1987) oraz Armina Burkhardta i Petera Schlobinskiego (2009). Można także przywołać niemieckie słowniki specjalistyczne Güntera Schnabela, Güntera Thiessa i Rainera Baumanna (1980), Heinricha Zecha (1976) oraz Hansa-Jürgena Zeume (1998), a także anglojęzyczne słowniki Parke Cummingsa (1949), Stephena L.J. Smitha (1990) i Alana Tomlinsona (2010). W Polsce monolingwalne słowniki specjalistyczne poświęcone różnym dyscyplinom opracowywane były często przez pracowników uczeni sportowych, czego przykładem może być praca Jerzego Januszewskiego i Mariana Twardowskiego (1991) *Mały słownik łuczniczy*, wydana w krakowskiej AWF.

⁴ Można tu wymienić np. leksykony Manfrieda Gröninga (1971), Günter Schnabela i Güntera Thiessa (1993), Petera Röthiga i Roberta Prohla (2003), podręczny leksykon pod redakcją Hansa Eberspächera (1992), ilustrowany leksykon Jacque Fortina (2006), a także leksykon sportu dedykowany dzieciom autorstwa Elke Schwalm (2005).

⁵ Trzytomową encyklopedię *Versuch einer Enzyklopädie der Leibesübungen* tworzył zespół kierowany przez Gerharda Ulricha Antona Vieth (1795). Za dzieła encyklopedyczne należy uznać przygotowane dla niemieckiego Brockhaus opracowanie Hendrika Heina (2006) oraz Georges Petiota (1982) dla francuskiego Le Robert. Na anglojęzycznym rynku wydawczym ukazały się natomiast pozycje Thomasa Kirka Curetona (1977) w USA oraz Billa Coppella (1995) w Australii.

⁶ Por. wydany w Rzymie *Glossario del linguaggio sportivo* autorstwa Mario Medici (1965).

⁷ Ferenc Hepp i Lóránt Katona (1962) przygotowali 7-języczny słownik sportu, Herbert Haag, Filip Mess i Gerhard Haag (2012) stworzyli słownik 13-języczny (niestety nie ma w nim ekwiwalentów polskich). Zbigniew Fedus przygotował serię kilkunastu słowników rosyjsko-polskich poświęconych różnym dyscyplinom sportowym.

⁸ Por. słownik Céline Gendron (1993) *Acrosport. Acronyms used for Sport, Physical Education, and Recreation*.

rakter ogólnosportowy⁹ lub obejmować specjalistyczną terminologię techniczną jednej wybranej dyscypliny¹⁰. Dyscypliny mogą też być pogrupowane według konkretnego klucza, np. sporty walki lub gry zespołowe, sporty wiejskie¹¹, sporty olimpijskie¹², sporty zimowe¹³, tradycyjne sporty Hellady¹⁴ itd. Niektóre słowniki zbierają frazeologię i wyrażenia idiomatyczne¹⁵ lub słynne cytaty: powiedzonka i maksymy „ludzi sportu”¹⁶. Są też dzieła leksykograficzne traktujące o słynnych sportowcach (czy szerzej „ludziach sportu”)¹⁷, o terminologii wykorzystywanej w naukach o sporcie¹⁸ czy/i o medycynie sportowej¹⁹. Rzadko zdarzają się dzieła łączące różne obszary, głównie ze względu na rozległość i złożoność problematyki.

Jeśli chodzi o historię, tradycję i „staż” leksykografii sportowej, to porównując ze słownikami specjalistycznymi poświęconymi różnym dziedzinom (np. medycynie), można stwierdzić, że pierwsze słowniki z terminologią sportową pojawiły się stosunkowo późno. Jednym z pierwszych dzieł leksykograficznych był opublikowany w Londynie w 1735 *Sportsman's Dictionary, or, the Country Gentleman's Companion in all Rural recreations: with full and particular instructions for Hawking, Hunting,*

⁹ Słynny słownik Tima Considine (1982) *The Language of Sport* zawiera po ok. 500 haseł z 9 najważniejszych dyscyplin w USA: baseball, koszykówka, piłka nożna, football amerykański, boks, kręgle, golf, hokej, tenis.

¹⁰ Michael Rundell (1996) przygotował słownik z terminologią krykieta, Ryan Gray (2002) oraz Paul Dickson (2011) – baseballa, Daniel Herrero (2003), Bertrand Hourcade (1998) oraz Sophie Lavignasse (2010) — rugby. Najwięcej dzieł leksykograficznych poświęcono chyba jednak językowi piłki nożnej: można tu wymienić prace Luca de Fiore, Luciano de Fiore i Massimo Radaelli (1990), Marco Sappino (2000), Paolo Scottini (2006) oraz Armina Burkhardta (2006).

¹¹ Por. leciwe dzieło Delabere P. Blaine (1858).

¹² Na uwagę zasługuje tu m.in. praca Karla-Jürgena Schönfeldera (1989) *Das neue Sportlexikon. Sachlexikon der Olympischen Disziplinen* oraz Roberta Lembke (1972) *Olympisches Sportwörterbuch*.

¹³ Na przykład opracowanie Marcusa Rosensteina (1999) *Das Wintersport Lexikon. Sport & Spiel auf Eis und Schnee*.

¹⁴ Słownik Thomasa Yannakisa, *Lexiko archaio helleniko nonomaton kai pragmaton atletismou*, obejmuje blisko trzy tysiące haseł dotyczących dawnych sportów greckich. Natomiast praca Davida Matza (1991), *Greek and Roman Sport: A dictionary of Athletes and Events from the Eighth Century B.C. to the Third Century A.D.*, poświęcona jest sportom greckim i rzymskim.

¹⁵ Robert A. Palmatier i Harold L. Ray (1989) napisali *Sports Talk: Dictionary of sports metaphors*. Co ciekawe, sekcję poświęconą frazeologii sportowej (Sporting Phraseology) zawierał także wydany w 1835 *A dictionary of Sports, or, Companion to the Field, the Forest and the River Side Containing Explanation of Every Term Applicable to Racing, Shooting, Hunting, Fishing, Hawking, Archery, etc. with Essays upon All National Amusements*.

¹⁶ Jako przykład można podać *The Ultimate dictionary of sports quotations* Carlo de Vito (2001) lub wybór lapsusów językowych komentatorów sportowych *Wpadki komentatorów czyli Słońce zachodzi za wschodnią trybuną* dokonany przez Radosława Nawrota i Jacka Łuczaka (2006).

¹⁷ W tym kontekście należy przytoczyć m.in. publikację Bodo Harenberga (1970) poświęconą sylwetkom 5000 gwiazd sportu oraz pracę Volkera Kluge (2009) przedstawiającą najważniejszych sportowców NRD.

¹⁸ Można tu wymienić np. prace Marka H. Anshela (1991), Rogera Bartletta, Chrisa Grattona, Christera G. Rolfę (2009), Ericha Beyera (1992), Ommo Grupe, Dietmar Mieth i Christoph Hübenthal (1998) stworzyli natomiast dzieła leksykograficzne poświęcone etyce sportu.

¹⁹ Autorem wielu słowników sportu i medycyny jest Michael Kent (1996, 2002, 2006).

Fowling, Setting, Fishing, Racing, Riding, Cocking autorstwa C. Hitcha, C. Davisa i S. Austena. Pierwszy polski słownik to opublikowany w 1831 roku *Gry i zabawy różnych stanów w kraju całym, lub niektórych tylko prowincjach* Łukasza Gołębiowskiego (Lipoński 2009: 33).

Warto zauważyć, jak przedstawia się kwestia autorstwa i redakcji tego typu dzieł terminologicznych. Słowniki sportu tworzą często nie zawodowi językoznawcy (leksykografowie lingwiści), lecz praktycy: „ludzie sportu”, m.in. dziennikarze, byli zawodnicy, trenerzy. Marian Kozłowski (trener koszykówki) napisał *A concise dictionary of American Basketball* (1997), a Zdzisław Baranowski (ekspert ds. jeździectwa) stworzył wielojęzyczny (polsko-angielsko-francusko-niemiecki) słownik hipologiczny (wydany w 1989) oraz *Horseman's Dictionary* wydany w Wielkiej Brytanii. Jeśli natomiast autor jest językoznawcą, to nie może obejść się praktycznie bez pomocy specjalistów od poszczególnych dyscyplin. Giuseppe Ragazzini (2002: 5) wymienia we *Wstępie* do swojego słownika licznych sportowców (m.in. Alessandro Braschi, Dereck Capaldi, Gabriele Paleari) i dziękuje im za możliwość konsultacji w sprawie poszczególnych dyscyplin sportowych. Także w słowniku Zbigniewa Fedusa (2005: 4) wymienieni są wśród konsultantów trzej trenerzy: Czesław Błaszczak, Adam Medyński, Ryszard Żyłka.

Kim jest natomiast grupa odbiorców, czyli innymi słowy do kogo adresowane są słowniki z terminologią sportową? Często trudno to jednoznacznie określić. Można jednak zastanowić się, z jakich przyczyn i w jakich okolicznościach powstawały kolejne prace leksykograficzne. Niejednokrotnie bodźcem do opracowania słownika były międzynarodowe festiwale sportowe. Na przykład z okazji igrzysk olimpijskich w Moskwie w 1980 roku powstała seria 5-języcznych mini-słowników (rosyjski, francuski, angielski, niemiecki, polski), zawierających hasła z dyscyplin takich jak koszykówka, piłka nożna, boks, lekkoatletyka. Wcześniej jeszcze, przy co prawda mniejszym wydarzeniu sportowym, powstała inicjatywa większego kalibru: w 1955 z okazji II Międzynarodowych Igrzysk Sportowych Młodzieży w Warszawie przygotowano, do użytku tłumaczy i organizatorów, 18-tomowy (gdyż poszczególne tomy poświęcone były różnym dyscyplinom) słownik terminów sportowych z odpowiednikami w 6 językach (polski, angielski, niemiecki, francuski, węgierski, rosyjski). Wraz z upowszechnieniem się sportu w telewizji potrzebne były także „pomoce” dla widzów. Wyrazem tego może być *Mini poradnik TV SAT. Piłka Nożna* (1991/92) autorstwa Lipońskiego, *The dictionary of sports. The complete guide for TV viewers, spectators and players* Gerrego Coxa (1999), *Sport im Fernsehen. 150 Sportarten verständlich erklärt* pióra Gerharda Jägera (1992) i *Sportbrevier für Fernseher* Roberta Lembke (1978).

ZAŁOŻENIA TERMINOLOGICZNE I METODOLOGICZNE

Analiza terminologiczna jako procedura badawcza może służyć różnym celom: przydatna jest m.in. przy określeniu stanu terminografii na danym rynku wydawniczym (pozwala wskazać pożądane kierunki rozwoju oraz zidentyfikować luki w siatce typologicznej) lub przy ocenie konkretnych dzieł terminograficznych na tle założeń teorii,

wymogów rynku i potrzeb poszczególnych grup użytkowników, umożliwiając wykazanie mocnych i słabych stron istniejących publikacji oraz — w konsekwencji — wskazanie przydatnych rozwiązań i tworzenie tzw. optymalnego słownika (Łukasik 2007). Celem analizy terminologicznej podjętej przez autorkę tego artykułu (pierwszej *nota bene* analizy tego typu poświęconej słownikom sportowym) była identyfikacja i opisanie trudności, na jakie napotykają autorzy dzieł leksykograficznych z terminologią sportową. Zdiagnozowanie najważniejszych błędów, luk czy uchybień oraz zidentyfikowanie i omówienie ciekawych rozwiązań, czyli innymi słowy określenie słabych i mocnych elementów konstrukcyjnych istniejących publikacji, pozwoli wysnuć wnioski natury aplikatywnej, które mogą być pomocne przy formułowaniu wskazówek i wdrażaniu dobrych praktyk do opracowywania kolejnych, doskonalszych, idących z duchem czasu dzieł terminograficznych z terminologią sportową. Należy wyraźnie podkreślić, że przeprowadzone badanie z założenia nie ma charakteru ewaluacyjnego ani komparatystycznego: analizowane dzieła leksykograficzne są nieporównywalne.

Etapem przygotowawczym do przeprowadzenia analizy właściwej było dokonanie przeglądu rynku wydawniczego w interesującej nas dziedzinie, przyjrzenie się istniejącym słownikom specjalistycznym z terminologią sportową pod kątem możliwości zakwalifikowania ich do omawianych wcześniej kategorii oraz wyselekcjonowanie publikacji do analizy (przypisy dolne 3–19 pokazują wielość i różnorodność dzieł, a także mnogość kombinacji językowych). Jeśli chodzi o szczegółowe kryteria kwalifikacji publikacji do analizy, to zdecydowano się uwzględnić dwu- lub wielojęzyczne (nie jednojęzyczne) dzieła terminograficzne spełniające kryteria definicji „słownika terminologicznego”. Oznacza to, że przedmiotu badania nie stanowiły dzieła typu podręcznik, encyklopedia, leksykon, rozmówki językowe ani słowniki monolingwalne. Publikacje dotyczyły języka ogólnosportowego lub języka poszczególnych dyscyplin sportowych. Mimo że w wielu analizach terminograficznych sztywno określa się ramy czasowe (zdefiniowany zakres temporalny) oraz ogranicza się badanie do konkretnego rynku wydawniczego (np. polskiego), w przypadku tego badania procedura taka nie zdałaby egzaminu.

Kolejnym etapem pracy było zgromadzenie danych dotyczących poszczególnych publikacji. Zebrany materiał został czytelnie uporządkowany w postaci indywidualnych komputerowych kart bibliograficznych (wyciąg najważniejszych danych dla kilku wybranych słowników został przedstawiony w tabeli 2.; pełny wykaz słowników w bibliografii), zawierających dane bibliograficzne, podstawowe parametry ilościowe oraz informacje dodatkowe (np. obecność grafiki, transkrypcji fonetycznej, bibliografii, załączników itp.). Badania były prowadzone od listopada 2014 do lutego 2015 roku.

Dwadzieścia osiem słowników spełniło założone kryteria. Wybrane do analizy słowniki poddano, zgodnie z kompleksową metodologią wypracowaną przez Marka Łukasika (2007), ogólnej i szczegółowej analizie terminograficznej. Pierwsza ma za zadanie wykazanie publikacji słownikowych (bądź ich brak) dla poszczególnych dziedzin, czyli określenie stanu słownictwa specjalistycznego na danym rynku wydawniczym i ogólnych kierunków rozwoju jej praktycznej gałęzi, czyli konstruowania ter-

Tytuł dzieła	Autor/Autorzy	Rok wyd.	Zakres (dziedzina)	Objętość (str/hasta)	Typ dzieła	Format językowy	Informacje dodatkowe
<i>Konj i jeździectwo. [...] Słownik hipologiczny</i>	Zdzisław Baranowski	1989	jeździectwo	238 s	glosa-ruszczyzna	pol>ang>fran>niem	10 działów tematycznych, <i>indeksy</i> , <i>bibliografia</i> , kolorowe zdjęcia
<i>Wörterbuch der Sportwissenschaft – Dictionary of sport science – Dictionnaire des sciences du sport</i>	Erich Beyer	1992	nauki o sporcie	915 h 772 s	ST hyb.	niem> ang> fran	definicje w 3 językach, indeksy w języku angielskim i francuskim, obszerna bibliografia
<i>Słownik Żeglarski</i>	Wacław Petyński	1996	Żeglarsтво	327 s	ST hyb.	ang>pl	indeks polsko-angielski, definicje terminów angielskich, odwołanie do hasel o podobnym lub przeciwstawnym znaczeniu, polskie odpowiedniki
<i>American Sports: Baseball, Football, Basketball, Wörterbuch grosser amerikanischer Sportarten</i>	Patrick Labriola, Jürgen Schiffer	1997	baseball, football am., koszykówka	423 s	glosa-ruszczyzna	ang>niem	indeks hasel niemieckich (osobno dla każdego z trzech sportów), obszerna bibliografia
<i>Le dictionnaire du rugby</i>	Bertrand Hourcade	1998	rugby	1600 h 220 s	glosa-ruszczyzna	fran>ang, ang>fran	wytluszczenia
<i>Dizionario dello sport inglese-italiano italiano-inglese</i>	Giuseppe Ragazzini	2002	ogólno-sportowy	50 000 h 608 s	ST hyb.	ang>wł wł>ang	wykaz włoskich terminów nieprzetłumaczalnych na język angielski, obszerna informacja gramatyczna, kwalifikatory przy wyrażeniach kolokwalnych
<i>Słownik sportu polsko-angielski i angielsko polski</i>	Zbigniew Jankowski	2004	ogólno-sportowy	14 000 h 480 s	glosa-ruszczyzna	ang>pl pl>ang	spis międzynarodowych federacji sportów olimpijskich, skromne użycie wytluszczeń, oznaczenie dyscyplin
<i>Wielki słownik sportowy rosyjsko-polski</i>	Zbigniew Fedus	2005	ogólno-sportowy	50 000 h 458 s	glosa-ruszczyzna	ros>pl	kwalifikatory gram., terminy bliskoznaczne, oznaczenie dyscyplin, typowe połączenia wyrazowe, wytluszczenia, wykaz organizacji i zrzeszeń sportowych, spis radzieckiej i rosyjskiej prasy sportowej i turystycznej, bibliografia, miejsce na notatki ramki z ciekawostkami, użycie koloru, ilustracje
<i>Il dizionario del calcio in sei lingue</i>	Paolo Scotini	2006	piłka nożna	2500 h 159 s	glosa-ruszczyzna	wł>ang>fran>port>hiszp>niem	4 rozdziały tematyczne, liczne ilustracje, obszerna bibliografia, transkrypcja fonetyczna, 70 definicji angielskich
<i>Polsko-angielski słownik pojęć i terminów gimnastycznych</i>	Ewa Polak	2007	gimnastyka	1400 h 132 s	ST hyb.	ang>pl pl>ang	przykłady użycia, kieszonkowy format (B6)
<i>Pilka nożna. Słownik niemiecko-polski polsko-niemiecki</i>	Janusz Taborek	2006	piłka nożna	3000 h 204 s	glosa-ruszczyzna	niem>pl pl>niem	spis słowników z terminologią sportową od 1970 roku, CD, skromne użycie wytluszczeń, adresy stron internetowych
<i>Dictionary. Sport, Physical Education, Sport Science</i>	Herbert Haag, Filip Mess, Gerald Haag	2012	ogólno-sportowy	2000 h 306 s +CD	ST hyb.	ang> chiński, gr, fran, niem, węg, perski, heb, port, rum, ros, hiszp, tur,	kwalifikatory gram., typowe połączenia wyrazowe, wytluszczenia, bibliografia
<i>Koszykówka. Słownik rosyjsko-polski z kluczem polsko-rosyjskim</i>	Zbigniew Fedus	2012	koszykówka	1129 h 62 s	glosa-ruszczyzna	ros>pl pl>ros	wytluszczenia, przykłady użycia (połączenia wyrazowe)
<i>Słownik sportowy niemiecko-polski</i>	Mirosław Iłski	2013	ogólno-sportowy	46 000 h 564 s	glosa-ruszczyzna	niem>pl	indeksy w języku rosyjskim, angielskim i niemieckim, przykłady użycia (zdania)
<i>Das Wörterbuch der Fußballsprache</i>	Janusz Taborek	2014	piłka nożna	2412 h 247 s	glosa-ruszczyzna	pl>ros>ang>niem	

Tabela 2. Wybrane parametry słowników poddanych analizie (przykładowo)
 Źródło: opracowanie własne. Słowniki uszeregowano chronologicznie (według dat wydania), natomiast w ramach każdego roku alfabetycznie.

minograficznego. Druga natomiast bada konkretne dzieła terminograficzne pod względem zadanych parametrów, na trzech poziomach: makrostruktury, mediostruktury oraz mikrostruktury. Poszczególne etapy pracy pokazano w tabeli 3.

Etap pracy		Analizowane elementy
Ogólna analiza terminologiczna		— stan terminografii na rynku wydawniczym — czynniki zewnętrzne (możliwości wydawców, wymogi rynku)
Szczegółowa analiza terminologiczna	Parametry makrostruktury	— ogólna koncepcja słownika (cel) — typ dzieła (glosariusz; słownik skrótów; słownik terminologiczny: objaśniający, encyklopedyczny, hybrydalny, tezaurus) — tytuł słownika — zakres tematyczny (zawartość) słownika — objętość słownika (wyrażona w liczbie haseł) — adresat/odbiorca słownika (docelowa grupa użytkowników) — kompozycja poszczególnych części słownika — sposób szeregowania haseł (alfabetyczny/tematyczny) — obecność indeksów — obecność bibliografii — obecność załączników — obecność grafiki (diagramy, wykresy, rysunki)
	Parametry mediostruktury	— układ powiązań między poszczególnymi elementami tekstu słownika — system odsyłaczy wewnątrzhasłowych — system odsyłaczy międzyhasłowych — wewnętrzna struktura semantyczna między terminami/pojęciami
	Parametry mikrostruktury	— struktura haseł słownikowych — obecność i poprawność definicji — prezentacja terminów wielowyrazowych — prezentacja terminów wieloznacznych — obecność fonetycznego zapisu haseł (transkrypcja/wskazanie akcentu) — obecność informacji gramatycznych — obecność grafiki (podkreślenia, kolory, czcionki, kursywa)

Tabela 3. Etapy analizy terminologicznej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie literatury przedmiotu: Łukasik (2007); Bergenholtz, Tarp (1995); Wiegand (2004); Lukszyn, Zmarzer (2006).

WYNIKI

Po przeglądzie literatury oraz w świetle przeprowadzonej analizy ogólnej trudno jest jednoznacznie określić stan terminografii z dziełami wpisującymi się w dziedzinę leksykografii sportowej na rynku wydawniczym. Wydaje się, że rynek nie jest nasycony.

Istnieje co prawda wiele słowników, ale mają one różny zakres, a zatem mają raczej charakter komplementarny. Kolejne publikacje pojawiają się także w pewnych odstępach czasowych — wznowienia i dodruki są koniecznością — pozycje książkowe muszą być stale uaktualniane i uzupełniane, gdyż jak czytamy we wstępie do jednego ze słowników: „Świat sportu, podlegający ustawicznym przemianom, zyskuje [...] coraz to nowe oblicza” (Jankowski 2004: 9). W tym kontekście dziwi fakt, że mimo dynamicznego rozwoju terminografii komputerowej wciąż praktycznie nie istnieją słowniki sportu dostępne w formie wirtualnej (elektronicznej), które mogłyby być regularnie uaktualniane i poszerzane. Istnieją oczywiście liczne strony internetowe, na których znajdują się laickie opracowania terminologii poszczególnych dziedzin (stworzone najczęściej przez miłośników różnych dyscyplin sportowych), ale dzieła leksykograficzne poddane analizie rzadko „idą z duchem czasu”. Tylko jeden słownik został wydawany wraz z płytą CD (Haag, Mess, Haag 2012), a seria słowników Fedusa dostępna jest także w formie *ebook*. Wydaje się natomiast, że elektroniczny produkt byłby szczególnie mile widziany na rynku, na którym coraz więcej użytkowników na co dzień posługuje się komputerami i smartfonami i jest w sieci — zarówno dziennikarze sportowi, jak i, generalnie, młode „stechniczowane” pokolenia. CD załączone do słownika, e-książka, dostęp do internetowego portalu — takie rozwiązania są wyjściem naprzeciw potrzebom współczesnego odbiorcy, a jednocześnie nie podwyższają znacznie kosztu wydania słownika. Ponadto wiele dyscyplin w dalszym ciągu nie posiada przypisanych im słowników, co oznacza istnienie sporej niszy rynkowej, którą warto będzie w przyszłości zapełnić.

Innym „nowym” wymogiem rynku jest uwzględnianie *feedbacku* użytkowników. Wydawca, chcąc zaspokoić potrzeby użytkowników, powinien dać możliwość oceny swojego produktu i wręcz akcentować chęć zaangażowania odbiorcy słownika w proces tworzenia jego ulepszonej wersji. Można tu nawet doszukiwać się strategii znanej jako *foot in the door*. Warto zatem zaprosić użytkownika do kontaktu i przekazania uwag dotyczących produktu: zarówno pozytywnych jak i krytycznych. I tak na przykład wydawca może zachęcać do wyrażenia opinii:

Ponieważ mamy pełną świadomość, że książka ta ukazuje jedynie fragment bazy leksykalnej, koncentrującej się wokół sportu i ukazującej w miarę aktualne stadium jego dynamicznego przecież rozwoju, prosimy o uwagi odnośnie ewentualnych uzupełnień, które mogą wydatnie wesprzeć proces nowej redakcji Słownika w następnych wydaniach (Jankowski 2004: 9).

Oczywiście można znów dodać, że wersja elektroniczna słownika umożliwiłaby łatwiejsze naniesienie poprawek i zastosowanie się do konstruktywnej krytyki.

Przechodząc do analizy szczegółowej, w pierwszej kolejności przyjrano się ogólnej koncepcji słownika w założeniu autorów. Ta, jeśli jest w ogóle sprecyzowana, to opisana jest w części wprowadzającej tytułowanej jako *Wstęp, Przedmowa, Wprowadzenie, Od wydawcy* itp. Przeważnie określany jest cel publikacji, który formułowany był np. następująco:

Podstawowym celem niniejszej publikacji było zestawienie i usystematyzowanie terminologii potrzebnej do pełnego zrozumienia i przekazywania podstawowych wiadomości związanych z gimnastyką.

Zasób terminologiczny obejmuje zarówno powszechne określenie stosowane w życiu codziennym, specjalistyczne określenie ustalone i akceptowane przez Międzynarodową Federację Gimnastyczną (FIG), jak i określenie żargonowe, które stosowane są przez zawodników i trenerów (Polak 2007: 7).

Zadaniem naczelnym tej książki jest ułatwienie kontaktów językowych i zbliżenie licznej rzeszy tak profesjonalistów, jak i sympatyków sportu, których dzieli językowa bariera. Poznanie oraz efektywne wykorzystanie terminologii specjalistycznej niewątpliwie zaowocuje pełniejszym zrozumieniem informacji w językach angielskim i polskim [...]. W myśl olimpijskiej maksymy — *citius, altius, fortius* — życzymy skutecznego poszerzania zasobu własnego słownictwa, aby jeszcze lepiej zrozumieć świat sportowej maestrii (Jankowski 2004: 9).

Ogólna koncepcja słownika łączy się także z zapoznaniem czytelnika ze sposobem organizacji, budowy poszczególnych części oraz prezentacji treści w słowniku. Przedstawiony i scharakteryzowany musi zostać zatem zestaw symboli leksykograficznych użytych w danym opracowaniu. Często wyjaśniane są również decyzje leksykograficzne i techniczne podjęte przez autora lub/i zespół wydawniczy. Niekiedy zawarta jest krótka notka dotycząca historii powstania słownika oraz podziękowania.

Każdy słownik ma też zakładaną lub/i deklarowaną przez autora wartość edukacyjną. Jeśli przyjrzeć się analizowanym słownikom, to należy stwierdzić, że większość z nich wspiera pasywną znajomość języka, czyli umiejętność recepcyjną, nie umożliwiając jednakże aktywnej produkcji, czyli tworzenia tekstu w języku obcym. W niektórych dziełach są pewne elementy, które mogą wspomagać umiejętności produktywne (pisanie i mówienie), ale raczej w ograniczonym zakresie. Słownik *Taborka* (2014) zawiera przykładowe użycia danego leksemu w wybranych przez autora kontekstach — w konkretnych zdaniach. Słownik *gimnastyki Polak* (2007) zawiera „komendy i rozkazy” oraz „przydatne zwroty”, które są w pewnym sensie rodzajem „rozmówek” — prezentują polecenia i wskazówki często stosowane w gimnastyce.

Jeśli chodzi o typ dzieła, to słowniki dwu- oraz wielojęzyczne to najczęściej glosariusze. Nie podaje się dodatkowych informacji gramatycznych, etymologicznych ani uwag dotyczących wymowy, frazeologii czy kontekstów użycia danego terminu. Glosariusze mają zatem funkcję preskryptywną, czyli podającą normatywny odpowiednik danego leksemu. Przygotowanie publikacji w formie glosariusza jest o wiele łatwiejsze i szybsze niż słownika zawierającego definicje pojęć, przykładowe użycia, związki wyrazowe, frazeologiczne itd. Przewaga glosariuszy wynika prawdopodobnie z popularności tego typu dzieł oraz łatwiejszego ich opracowania. Na drugim miejscu plasują się słowniki terminologiczne hybrydalne, składające się z części przypominającej glosariusz oraz części będącej słownikiem terminologicznym objaśniającym lub encyklopedycznym. Tego typu publikacje mają zatem funkcję deskryptywną, tj. opisującą możliwe znaczenia i użycie danego terminu. Taki charakter ma np. słownik *Polak* (2007), w którym ostatnia część odbiega formą od 3 poprzednich rozdziałów: rozdział czwarty opracowany został w języku angielskim i zawiera krótkie definicje najczęściej spotykanych pojęć gimnastycznych. Na tej zasadzie zbudowany jest także wielojęzyczny słownik *Haaga, Messa i Haaga* (2012) oraz angielsko-włoski słownik *Ragazziniego* (2002). Nie występują tezauryusy w czystej postaci, czyli słowniki obejmujące

mujące ekwiwalenty, ich wzajemne relacje i zasady stosowania, a takie miałyby raczej bytu, zważając na specyfikę języka sportu, szczególnie jego medialnej odmiany.

Kolejnym aspektem uwzględnionym w analizie był tytuł dzieła, który pozwala na prawidłowe ustalenie jego zakresu tematycznego i możliwie precyzyjną ocenę jego zawartości terminologicznej. Tytuł pełni też ważną funkcję identyfikacyjną dla potencjalnych użytkowników. Słowniki poszczególnych dyscyplin noszą prawidłowo zawężone tytuły, natomiast słowniki ogólnosportowe mają odpowiednio szerokie tytuły. Pewne zastrzeżenia budzi jednak powszechne używanie szerokiego i niejednoznacznego hasła „słownik” w odniesieniu do różnego rodzaju dzieł terminograficznych. Zgodnie ze współcześnie przyjętą nomenklaturą w ramach leksykografii niektóre wybrane do analizy dzieła były „tylko” glosariuszami, a inne słownikami terminologicznymi hybrydalnymi, co wynika z obecności definicji/opisów. Ponadto, jeśli chodzi o zawartość terminologiczną, należy podkreślić, że w wielu przypadkach dzieła nie są symetryczne: jedna część ma charakter encyklopedyczny, a druga jest typowym glosariuszem — w wersji angielskojęzycznej słownik jest dziełem jednojęzycznym, gdzie terminy wyjściowe i definicje zaprezentowane zostały w języku angielskim, w drugiej części mamy listę haseł w jednym języku i ich ekwiwalenty w innym/innych językach. W wielu przypadkach tytuł nie odzwierciedla tych niuansów, co w efekcie może prowadzić do niekompatybilności pomiędzy tytułem a użytecznością i funkcjonalnością dzieła oraz wprowadzać w błąd potencjalnych odbiorców.

Ważnym parametrem oceny makrostruktury jest zakres tematyczny (zawartość) słownika deklarowany przez autorów we wstępie, a znajdujący odzwierciedlenie w tytule i treści konkretnego dzieła. Precyzyjne określenie dziedziny, której ma dotyczyć dana praca leksykograficzna, i granic zbioru terminologicznego jest generalnie zawsze problematyczne, ale w przypadku analizowanych dzieł jest wyjątkowo trudne. Tematyką analizowanych słowników był „język sportu” lub język poszczególnych dyscyplin sportowych, ale — jak pisano w ustępie początkowym — chodzi tu o bardzo złożony socjolekt. Autorzy publikacji musieli odpowiedzieć sobie na przykład na pytanie, czy uwzględniać specyfikę języka dziennikarzy sportowych i sprawozdawców stadionowych. Najczęściej nie brano pod uwagę tego typu bazy leksykalnej ze względu na jej rozległość i zbyt interdyscyplinarny charakter typowy dla języka mediów *sensu largo*. Inną kwestią jest, czy umieszczać wyrażenia nieformalne i kolokwialne używane w języku sportu. Te — słusznie — wielokrotnie znalazły się w słownikach, opatrzone zresztą odpowiednim kwalifikatorem. Obok specjalistycznych terminów w każdym słowniku znalazła się też pewna liczba haseł z języka ogólnego, terminy zupełnie bazowe. Obecność niektórych z nich jest zaskakująca i można zastanowić się, czy powinny pojawić się w słowniku specjalistycznym o prymarnie innym zakresie tematycznym. Dziwią bowiem terminy takie jak: *horizon* — *horyzont* (Jankowski 2004: 109), *beauty* — *bellezza*, czyli *piękno* (Ragazzini 2002: 26), *stress* (Haag, Mess, Haag 2012: 265), *przedstawiciel* (Taborek 2014: 203). Co prawda niektóre wyrażenia mogą być wieloznaczne i mają w socjolekcie sportowym inne, specjalistyczne znaczenie, jak np. *address* — 1. *miejsce zamieszkania* oraz 2. *pozycja gracza w golfie* (Ragazzini

2002: 12). Ogólnie można stwierdzić, że proporcje pomiędzy konceptami należącymi wyłącznie do obszaru sportowego a konceptami wspólnymi dla różnych leksykonów (przymyki, podstawowe czasowniki i przymiotniki) są prawidłowe. Jest też tak, że słowniki poszczególnych dyscyplin (np. koszykówki czy piłki nożnej) obejmują zazwyczaj *nolens volens* podstawową terminologię ogólnosportową.

Odrębną kwestią jest obecność haseł z dziedzin pomocniczych, w pewnym sensie pokrewnych, wiążących się z omawianą sferą lub mających bliższe lub dalsze związki interdyscyplinarne. Jankowski uwzględnia w swoim słowniku także, obok terminologii odnoszącej się do dyscyplin i zasad gry, takie obszary jak: medycyna, elementy ubioru/odzieży czy meteorologia (oczywiście tylko elementy). Słownik Ilskiego (2013) zawiera, jak czytamy w opisie, „słownictwo dotyczące kilkuset olimpijskich i nieolimpijskich dyscyplin sportowych, jak również specjalistyczną terminologię z zakresu fizjoterapii, masażu, jogi, turystyki, szachów, brydża sportowego, wędkarstwa, myślistwa oraz gier i zabaw o charakterze rekreacyjnym i sportowym” (Ilski 2013: 4). Słownik Petryńskiego (1996) obejmuje także hasła z zakresu nawigacji, locji, meteorologii, oceanografii i sygnalizacji. Warto zastanowić się, jakie konsekwencje pociągają za sobą takie praktyki: jeśli leksykograf nie zada sobie trudu doprecyzowania dziedziny wiedzy, którą się zajmują, ma zbyt swobodne podejście i „dorzuca” hasła z kolejnych dziedzin, tylko dlatego, że postrzega je jako w pewien sposób pokrewne (a których może być nieskończenie wiele), to może powstać praca nieuporządkowana i nieostra tematycznie, stanowiąca mieszaninę różnorodnych pojęć luźno łączących się ze sportem. Trudność stanowi niewątpliwie fakt, że często granice są rozmyte i trudne do określenia: *dres* jest częścią garderoby niezwykle istotną w świecie sportu, ale czy bardziej istotną niż *buty*, *skarpetki*, *bielizna* czy *czapka*? A turystyka, myślistwo i rehabilitacja to przecież obszary tylko częściowo związane ze sportem.

Objętość słownika, kolejny analizowany element, wyrażana jest najczęściej w liczbie haseł znajdujących się w dziele. W praktyce w opisach często podaje się także liczbę stron, żeby oddać wymiary przestrzenne dzieła. Objętość dzieła to parametr zależny od jego zakresu tematycznego (jedna dyscyplina *versus* słownik ogólnosportowy), od typu dzieła (glosariusz *versus* słownik terminologiczny objaśniający) oraz od liczby uwzględnionych języków (słownik dwujęzyczny *versus* wielojęzyczny, słownik jednokierunkowy *versus* słownik dwukierunkowy). Słownik ogólnosportowy Haaga, Messa i Haaga (2012) zawiera na przykład tylko ok. 2000 haseł, ale wszystkie terminy mają obszerne anglojęzyczne definicje oraz ekwiwalenty w 12 językach. Natomiast dwujęzyczny, jednokierunkowy słownik sportowy Ilskiego (2013), typowy glosariusz, zawiera 46 000 haseł niemieckich i ich ekwiwalenty w języku polskim. Terminologia poszczególnych dyscyplin to zazwyczaj ok. 1000–3000 haseł, z czego część, jak wspomniano wcześniej, to siłą rzeczy terminologia ogólnosportowa. Czasem liczba haseł podana na okładce słownika może być także mylnym wskaźnikiem, gdyż liczone są również hasła odsyłaczowe, które kierują do haseł głównych (zdefiniowanych/tłumaczonych).

Określenie grupy docelowej słownika jest jedną z najważniejszych decyzji, jakie musi podjąć autor dzieła oraz wydawca. W większości analizowanych dzieł sylwetka

adresata charakteryzowana jest dosyć ogólnie — jako „osoba zainteresowana czy zafascynowana sportem” (Scottini 2006), jako „każdy, kto w jakikolwiek sposób ma styczność ze sportem” (Jankowski 2004). U Fedusa (2005) czytamy, że słownik

jest adresowany do szerokiego kręgu specjalistów z zakresu sportu i kultury fizycznej, pracowników naukowych uczelni i wydziałów wychowania fizycznego i studentów tych szkół, trenerów, instruktorów, nauczycieli wychowania fizycznego, tłumaczy, dziennikarzy sportowych prasy, radia i telewizji, lektorów studiów języków obcych, wojskowych, lekarzy i psychologów sportowych, rehabilitantów, masażystów sportowych, ale też szerokiego kręgu czytelników korzystających i interesujących się rosyjską literaturą sportową i turystyczną, sportem w ogóle (Fedus 2005: 6).

Słowniki z terminologią sportową dedykowane są zatem szerokiej heterogenicznej grupie odbiorców pragnącej zrozumieć świat sportowej maestrii: zarówno profesjonalistom (zawodnikom, trenerom, sędziom), jak i sympatykom sportu czy hobbystom (kibicom, amatorom rekreacyjnie uprawiającym sport w międzynarodowym gronie). Im bardziej zróżnicowany odbiorca, tym trudniej jest uporządkować materiał leksykalny oraz zbudować satysfakcjonujące adresata definicje omawianych pojęć. Wymienione wyżej grupy mają przecież różne potrzeby oraz wymagania i często nie jest ich w stanie zaspokoić jeden uniwersalny słownik. Dlatego tak ważne jest precyzyjne określenie grupy docelowej i, niestety — ze wszystkimi tego konsekwencjami, jej zawężenie. Leksykograf musi już w początkowej fazie pracy zdecydować, czyje potrzeby ma zaspokajając przygotowywane przez niego dzieło i ukierunkować się na konkretnego odbiorcę, nawet jeśli miałyby to znaczenie ograniczać krąg potencjalnie zainteresowanych osób i spodziewaną sprzedaż, czyli w konsekwencji — dochód. W idealnym przypadku słownik specjalistyczny powinien być przeznaczony dla dosyć homogenicznej grupy użytkowników: słownik uwzględniający potrzeby „wszystkich” może się okazać w praktyce mało użyteczny.

Jeśli chodzi o zasadnicze elementy kompozycyjne, to autorzy mają różne koncepcje organizacji swojego opracowania głównie w zależności od typu dzieła. W glosariuszach mamy zazwyczaj do czynienia z jednolitymi ciągami haseł. Jeśli są dwukierunkowe, to zazwyczaj są symetryczne. Słowniki hybrydalne mają inną budowę: składają się z dwóch niesymetrycznych części — jednej z (mniej lub bardziej obszernymi) jednojęzycznymi definicjami, oraz drugiej z ekwiwalentami w różnych językach. Niektóre publikacje mają wewnętrzny podział na rozdziały tematycznie organizujące zawartą treść. Taką kompozycję ma słownik Polak (2007): hasła pogrupowane są w czterech rozdziałach tematycznych: Możliwości ruchowe człowieka (Possibilities of Human Movement), Nauczanie gimnastyki (Teaching of Gymnastics), Terminy gimnastyczne (Gymnastic Terms), Przewodnik po terminach gimnastycznych (Guide to Gymnastic Terms). Słownik Baranowskiego (1989) ma 10 działów tematycznych: Stajnia i przybory, Obrządek stajenny, Toaleta, fryzura, Siodło, Uzda, ogłowie, ogłów, trzęzła, Dodatkowe wyposażenie do lonżowania i ujeżdżania, Baty i ostrogi, Strój jeździecki, Przeszkody. Niektóre słowniki mają także dodatkowe elementy, takie jak ramki z ciekawostkami i dodatkowymi informacjami (Scottini 2006), spis skrótów występujących

w sporcie, spis nazw organizacji i federacji sportowych (Jankowski 2004: 478–480), wykaz haseł nieprzetłumaczalnych na inny język, obejmujący m.in. określenia graczy poszczególnych klubów włoskich jak *interista*, *juventino* czy *neroazzurro* (Ragazzini 2002: 607–608).

Kolejnym analizowanym elementem był sposób szeregowania haseł. Wszystkie słowniki zostały opracowane w porządku alfabetycznym. W przypadku niektórych zastosowano dodatkowo zasadę gniazdowania (*entry-nesting technique*), tzn. hasła główne występowały w porządku alfabetycznym, ale obok nich prezentowane były najważniejsze kolokacje czy też hasła podrzędne, dzięki czemu użytkownik jest w stanie szybko odnaleźć interesujący go termin. Zastosowanie porządku alfabetycznego jest wygodne, ale w wielu przypadkach ułożenie tematyczne (rzeczowe) miałyby także zalety dla użytkowników — np. przy szukaniu odpowiedników różnego rodzaju przerzutów w gimnastyce, uderzeń piłki w sportach raketowych czy chwytów w sportach walce. Czasami bowiem laicy lub niespecjaliści w danej dziedzinie nie zdają sobie nawet sprawy z bogactwa językowego występującego w danej dziedzinie. Można zastanawiać się też, jak powinno traktować się, stosując układ alfabetyczny, terminy wielowyrazowe. Najczęściej autorzy decydowali, że elementy takich haseł przyjmą szyk niezgodny z naturalnym tak, aby na początku stał rdzeń terminu i to on podlegał alfabetyzacji (co korzystne jest także z punktu widzenia haseł odsyłaczych).

W niektórych słownikach stosuje się także numerowanie haseł, co może ułatwić szukanie terminów bliskoznacznych lub związków wyrazowych z poszukiwanym terminem:

W polskojęzycznej części słownika terminy są podane w porządku alfabetycznym, ze wskazaniem numeru, pod którym on występuje w wariantcie rosyjsko-polskim. Terminy rosyjskie ułożone są w porządku alfabetycznym, przy czym w terminach wielowyrazowych zastosowano system alfabetyczno-gniazdowy. Według tego systemu wiodący wyraz zastąpiono tyldą (~); dopowiedzenia i wyrazy opuszczalne ujęto w nawiasy; terminy bliskoznaczne oddzielono średnikiem, a przecinkiem — kolejność odczytywania polskich wielowyrazowych terminów (Fedus 2012a: 5).

W celu zwiększenia funkcjonalności i ułatwienia użytkownikowi poruszania się w obrębie dzieła leksykograficznego słowniki wielojęzyczne oraz słowniki jednokierunkowe zawierają indeksy haseł w poszczególnych językach. Glosariusze dwukierunkowe nie mają takiego wykazu i nie zawierają także indeksów dziedzinowych.

Obecność bibliografii nie jest co prawda warunkiem *sine qua non* dobrego słownika, ale brak danych dotyczących wykorzystanych źródeł i literatury bazowej uniemożliwia użytkownikom słownika sprawdzenie, czy powstał on w oparciu o aktualne materiały lub gdzie ewentualnie uzupełniać wiedzę. Dlatego tak ważna jest obecność danych bibliograficznych. Niestety niewiele słowników zawiera tego typu informacje.

Załączniki, jeśli w ogóle występują, zawierają np. najważniejsze skróty językowe używane w sporcie (widać więc, że dostrzeżono ich powszechność i potrzebę umiejętnego przekładu), spis i tłumaczenie nazw głównych organizacji sportowych (Jankowski 2004, Fedus 2005, 2007, 2008, 2012, 2013, 2014), wyrażenia nieprzetłumaczalne na in-

ny język (Ragazzini 2002), wykaz prasy sportowej i turystycznej (Fedus 2005, 2007, 2008, 2012, 2013, 2014). Załączniki mogą powodować, że dany słownik terminologiczny jest bardziej atrakcyjny na rynku.

Grafika, szczególnie kolorowa, jest niewątpliwie elementem zwiększającym koszt przygotowania i wydania publikacji, ale też uatrakcyjniamym słownik i szczególnie przydatnym w sekcjach tematycznych, np. budowa żaglówki, elementy ubioru szermierza czy narciarza, wygląd i wyposażenie stadionu lekkoatletycznego, poszczególne fazy ćwiczeń gimnastycznych itp. Niewiele słowników poddanych analizie zawiera rysunki, diagramy, wykresy lub jakiegokolwiek ryciny.

W ramach mediostruktury analizie poddana została organizacja słownika, na którą składa się system odsyłaczy wewnątrz- i międzyhasłowych oraz powiązania semantyczne między terminami.

W słownikach hybrydalnych w ramach haseł odsyłaczowych występują terminy wielowrazowe o szyku innym niż ten przyjęty w hasłach głównych, pojęcia synonimiczne (lub pozornie tożsame) oraz skróty.

Jeśli chodzi o odsyłacze wewnątrzhasłowe (w słownikach wyjaśniających lub encyklopedycznych), to niejednokrotnie użytkownik nie znajdzie nic na temat specjalistycznych pojęć użytych wewnątrz definicji, co jest poważnym utrudnieniem dla użytkownika i błędem leksykografa: jest to w gruncie rzeczy definiowanie *ignotum per ignotum* — nie można bowiem zakładać, że korzystający ze słownika jest specjalistą w konkretnej dyscyplinie sportowej. Można tu przytoczyć sposób zdefiniowania *field player* w słowniku Haaga, Messa i Haaga (2012: 93) poprzez *playera* (bez odsyłacza) innego niż *goalie* (bez odsyłacza).

Między terminami w języku źródłowym i docelowym (docelowymi) powinna zasadniczo zachodzić relacja jeden do jeden, ale w niektórych przypadkach nie jest to możliwe: czasami jedno słowo może mieć więcej znaczeń lub nie istnieje jeden odpowiednik mogący oddać znaczne danego terminu. Stwarza to często poważne trudności autorom słowników. Na przykład niemieckie pojęcie *spielbar* oznacza *nadający się do gry*, ale odnosi się tylko do boiska, a nie do zawodnika i informacja taka powinna się obowiązkowo znaleźć w glosariuszu (Taborek 2014). Petryński (1996) uprzedza użytkownika, że wiele z powszechnie używanych w żeglarstwie terminów angielskich nie ma po prostu dokładnych odpowiedników polskich. Problematyczne są też anglicyzmy, które na stałe weszły do języka sportu i które nie mają często innych rodzimych ekwiwalentów. Po wnikliwej analizie powiązań semantycznych pomiędzy hasłami pojawia się szereg istotnych pytań, na które musi odpowiedzieć sobie leksykograf:

— Czy pisać każdorazowo hasła, które mają identyczną formę graficzną w każdym języku, typu *knock out*, *sport*, *groggy*, *rugby*, *tiebreak*, *volley* itp.?

— Czy w przypadku wyrażzeń, które mają dwie (lub więcej) powszechnie używane formy, np. *net/siatka* (pl.), *Match/Spiel/Treffen/Begegnung* (niem.), *penalty/rigore* (wł.) podawać wszystkie odpowiedniki, czy ograniczać się tylko do jednego?

— Czy i w jakim zakresie uwzględniać specyfikę austriackiego i szwajcarskiego niemieckiego (*Corner/Eckball*, *Penalty/Elfmeter/Elfer*), amerykańskiego, brytyjskiego

i australijskiego angielskiego (*gymnast/Turner, soccer/football*), belgijskiego i szwajcarskiego francuskiego?

— W jakim zakresie uwzględniać wyrażenia idiomatyczne i frazeologizmy, typu *czarny koń, ogień bengalskie, sędzia kalosz, złota bramka* itp.?

— W jakim stopniu uwzględniać specyfikę języka dziennikarzy sportowych, np. tworzone przez nich neologizmy lub powiedzonka?

— W jaki sposób oznaczać kolokwializmy, wyrażenia nieformalne i slang zawodników?

— W jaki sposób podawać informację dotyczącą rejestru i kontekstu użycia synonimów występujących w języku sportu np. *pięściarz/bokser, kolarz/rowerzysta/cyklista, szczypiornista/piłkarz ręczny*?

Niewątpliwie, żeby opracować „dzieło idealne”, leksykograf powinien twórczo podejść do wszystkich wyżej wymienionych aspektów i uwzględnić wszelkie warianty występujące w języku sportu.

Analizę mikrostruktury słowników rozpoczniemy od przyjrzenia się strukturze haseł, która jest związana z typem dzieła leksykograficznego. Hasła w glosariuszach zawierają tylko ekwiwalenty terminu wyjściowego w języku obcym (językach obcych), natomiast w słownikach hybrydalnych dostępne są także definicje oraz tłumaczenia. Należy zauważyć, że generalnie hasła prezentowane są dosyć skromnie: na poziomie hasła słownikowego należałoby zatem rozważyć wzbogacenie go przykładowymi użyciami (w różnych kontekstach), dodanie terminów synonimicznych (w różnych rejestrach stylistycznych, odpowiednich dla różnych odmian socjolektu sportowego), zastosowanie kwalifikatorów terminologicznych (termin zalecany, termin-synonim, termin niezalecany, termin kolokwialny itd.). Wszelkie tego typu operacje na tekście są bardzo cenne dla użytkownika.

Jeśli słownik zawiera definicje, to powinny mieć one określoną, podobną w przypadku wszystkich haseł budowę, innymi słowy taki niewidoczny szkielet, według którego leksykograf buduje każdy kolejny artykuł hasłowy zawarty w słowniku. W analizowanych dziełach występują definicje różnego typu (klasyczne, realne, nominalne, sprawozdawcze, równościowe) i czasami są mieszane. Wydaje się, że z perspektywy użytkownika lepiej byłoby, żeby autor był konsekwentny w swoim wyborze i definiował wszystkie terminy w podobny sposób. W ten sposób słownik będzie spójny i przejrzysty (spójność możliwa jest czasami jedynie „kosztem” przejrzystości, ponieważ język sportu obejmuje terminy, dla zdefiniowania których jeden typ definicji może być lepszy niż inny).

W języku sportu występuje wiele wyrażen wielowyrazowych i wieloznacznych, na które leksykograf musi zwrócić szczególną uwagę. Bramka bramce nierówna, chciałoby się powiedzieć, przyglądając się mnogości bramek uwzględnionych przez Taborca (2014): *bramka dająca prowadzenie, bramka decydująca, bramka honorowa, bramka kolejki, bramka kontaktowa, bramka miesiąca, bramka na wyjeździe*. Jeśli chodzi o polisemiczność, to nieraz te same terminy oznaczają coś innego w różnych dyscyplinach sportu. *Ace* (as) oznacza na przykład w sportach motorowych i narciarstwie

najlepszego zawodnika, w sportach raketowych (tenis, squash, ping pong) i w siatkówce idealnie zagrane uderzenie rozpoczynające wymianę, nieodebrane przez przeciwnika i równoznaczne z otrzymaniem punktu, a w golfie wbicie piłeczki do dołka jednym uderzeniem kija (inaczej *hole-in-one*) (Ragazzini 2002: 11). *Anchor* ma swe podstawowe znaczenie w żeglarstwie (kotwica), ale już w spadochroniarstwie sportowym to zawodnik bojący się skakać, „zakotwiczący się” w drzwiach samolotu tuż przed skokiem, z kolei w lekkoatletyce (*anchor/anchor runner*) oznacza zawodnika ostatniej zmiany biegnącego w sztafecie, w piłce nożnej (*anchor/anchorman*) to kolokwialnie mocny gracz środkowego boiska — pomocnik, a w gimnastyce — element sprzętu (Haag, Mess, Haag 2012: 12; Ragazzini 2002: 15).

Ważnym elementem ułatwiającym odbiorcom poprawne posługiwanie się terminami zawartymi w słowniku jest obecność fonetycznego zapisu wymowy (transkrypcji oraz wskazania akcentu). Wśród analizowanych słowników niewiele posiada ten element — chlubnym wyjątkiem jest publikacja Polak (2007). Przyczyny powszechnego nieumieszczania nawet choćby akcentu w ramach mikrostruktury mogą być dwojakie: zakładana dobra znajomość języka przez użytkowników słownika lub dodatkowy wysiłek ze strony leksykografa i trudności techniczne.

Także obecność informacji gramatycznej w analizowanych dziełach leksykograficznych to rzadkość. Słownik Ragazziniego (2002) stanowi przykład starannego i pełnego wyposażenia haseł w obszerne informacje gramatyczne. Element ten jest o tyle ważny, że pomaga w użyciu danego terminu w poprawny sposób: użytkownik może nie wiedzieć, jak zbudować liczbę mnogą od anglicyzmu użytego w innym języku (a tych w języku sportu jest bardzo wiele), jaki jest rodzaj gramatyczny danego terminu lub jak odmienia się dany czasownik. Brak takich informacji w terminologicznych słownikach sportu może wskazywać na to, że autor słownika zakłada dobrą znajomość gramatyki danego języka przez grupę docelową słownika. Ponadto umieszczenie informacji gramatycznej wiąże się z dodatkową pracą autora słownika.

Jeśli chodzi o wykorzystywanie nowoczesnych technik wizualnych (podkreślenia, kolory, zmiany czcionki, kursywa), to można stwierdzić, że nie są one stosowane powszechnie. Jedyne urozmaicenia opcji czcionek to wytluszczenia haseł wyjściowych. Najczęściej mamy do czynienia z czarno-białym *layoutem*. Niewątpliwie mnogość pomysłów rozwiązań typograficznych przekładałaby się na wyższą cenę.

UWAGI KOŃCOWE

Obserwowany w różnych dziedzinach życia rozwój leksyki specjalistycznej, trafnie nazwany przez Łukasika (2007: 8) *boomem* terminologicznym, dotyczy także świata sportu. W konsekwencji dynamicznie rozwijającej się terminologii powinna towarzyszyć równie produktywna działalność terminograficzna, zwłaszcza że rynek słowników sportu nie jest nasycony. Istnieje zatem potrzeba analizowania istniejących dzieł terminograficznych tak, aby nowo powstające słowniki były przyjazne użytkownikowi, odpowiadały jego potrzebom i zawierały odpowiednio dobrany zasób terminologii.

Szczegółowa analiza makro-, medio- i mikrostruktury wybranych słowników z terminologią sportową pozwoliła wyodrębnić szereg trudności, z jakimi muszą się borykać leksykografowie tworzący dwu- lub wielojęzyczne słowniki ogólnosportowe lub słowniki poszczególnych dyscyplin. Trudnych decyzji jest wiele i wynikają one zarówno ze specyfiki socjolektu sportowego, jak i z ogólnych kwestii problematycznych towarzyszących tworzeniu dzieła terminograficznego. Na podstawie przeprowadzonej analizy można spróbować pokazać pewne dobre praktyki i sformułować wskazówki dla przyszłych twórców słowników. Kluczowa wydaje się kwestia możliwie precyzyjnego określenia grupy docelowej: dedykowanie dzieła zbyt heterogenicznej grupie „pasjonatów sportu” nie jest dobrą strategią. Dziś użytkownicy cenią dzieła „szyte na miarę”, specjalistyczne, profesjonalne. Powinno się wziąć zatem pod uwagę preferencje oraz wymagania konkretnego adresata, uzyskane m.in. innymi dzięki opiniom aktualnych użytkowników lub badaniom marketingowym potencjalnych klientów. Warto przemyśleć też nazwę przygotowywanego dzieła i nazwać je adekwatnie do zakładanej funkcji (preskryptywnej, deskryptywnej, edukacyjnej), żeby zapobiec rozbieżności pomiędzy zawartością słownika a oczekiwaniami i potrzebami użytkowników. Nowoczesny słownik, aby być atrakcyjnym, powinien zawierać dodatkowy materiał ilustrujący, schematy i ryciny (rozrysowanie pewnych elementów znacznie wspomaga proces zrozumienia słownictwa specjalistycznego), indeksy, bibliografię, prezentować nie tylko ekwiwalenty językowe, ale również ich kolokacje, formy gramatyczne i przykładowe konteksty użycia terminu, uwzględniając odpowiedni rejestr stylistyczny, a także zapewnić użytkownikowi transkrypcję fonetyczną w obu częściach językowych. Są to wszystkie elementy zwiększające objętość danego dzieła, dlatego sensownym rozwiązaniem wydaje się przeniesienie części treści na płytę CD (lub innych nośnik pamięci) lub zapewnienie użytkownikom dostępu do informacji na portalu internetowym. Przyszłościową strategią, realizowaną m.in. przez Fedusa, jest wydawanie obok słowników w formie papierowej także w postaci elektronicznej *ebook*, z myślą o młodej generacji użytkowników masowo korzystających z dobrodziejstw technologii. W słowniku można też podać adresy stron internetowych, na których użytkownik może szukać dalszy informacji, jak robią to Haag, Mess i Haag (2012). Cenne są także wszelkie załączniki z opracowaniami specjalistycznej terminologii sportowej stworzone przez znawców tematyki, jak np. wykaz terminów nieprzetłumaczalnych (których użytkownik mógłby długo na próżno szukać). Dokonując konkretnych wyborów, autor danego dzieła leksykograficznego powinien dążyć do tego, by pozostać im wiernym w całej pracy, gdyż tylko w ten sposób wszystkie elementy słownika będą ze sobą „grały” i tworzyły spójną całość, a słownik będzie „przyjazny” użytkownikowi.

Meandry terminologii sportowej (terminy wielowyrazowe, wieloznaczne, niedokładne lub podwójne ekwiwalenty w języku obcym) powinny być dobrze znane autorowi słownika lub skonsultowane ze specjalistą ze świata sportu. Nie można jednoznacznie rozstrzygnąć, kto — lingwiści czy praktycy — tworzy lepsze słowniki, ale można zaryzykować stwierdzenie, że poliwalentne wykształcenie lub współpraca specjalistów z obu dziedzin dają najlepsze rezultaty.

BIBLIOGRAFIA

- Beard A. 1998: *The Language of Sport*, London–New York: Routledge.
- Bergenholtz H., Tarp S. (red.) 1995: *Manual of Specialised Lexicography*, Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins.
- Bromhead J. 2009: The language of golf, *Studies in Physical Culture and Tourism. Special Issue: Sports Language and Linguistics* XVI, 1, 105–114.
- Dankert H. 1969: *Sportsprache und Kommunikation — Untersuchungen zur Struktur der Fußballsprache und zum Stil der Sportberichterstattung*, Tübingen: Tübinger Vereinigung für Volkskunde e.V.
- Devoto G. 1939: Le lingue speciali: le cronache del calcio, *Lingua nostra* I, 17–21.
- Fehringer T.B. 2007: *Die „eigenen Gesetze“ der Sportsprache und Sportberichterstattung — eine Medienanalyse am Beispiel Zeitung*, Marburg: Kindle.
- Giovanardi C. 2006: Il linguaggio sportivo, [w:] P. Trifone (red.), *Lingua e identità*, Roma: Carocci, 241–268.
- Jorroch A. 2012: Höhen und Tiefen im deutsche Fußball — Sprachliche Mittel der deutschen Presse in der Fußball saison 2010/2011, *Studia Niemcoznawcze / Studien zur Deutschkunde* XLIX, 767–778.
- Kowalikowa J. 1997: Sport a język, [w:] Z. Krawczyk (red.), *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku. Kultura fizyczna. Sport*, Warszawa: Instytut Kultury, 377–383.
- Lewandowski M. 2008: The language of soccer — a sociolect or a register, *Język, Komunikacja, Informacja* 3, 21–32.
- Lipoński W. 2009: „Hey, ref! Go, milk the canaries!” On the distinctiveness of the language of sport, *Studies in Physical Culture and Tourism. Special Issue: Sports Language and Linguistics* XVI, 1, 19–36.
- Lipoński W. 2014: Najdawniejsze tradycje i przemiany języka sportu w Europie, [w:] Z. Dziubiński, P. Rymarczyk (red.), *Kultura fizyczna a zmiana społeczna*, Warszawa: AWF/Salos, 313–327.
- Łukasik M. 2007: *Angielsko-polskie i polsko-angielskie słowniki specjalistyczne (1996–2006). Analiza terminograficzna*, Warszawa: Katedra Języków Specjalistycznych.
- Lukaszyn J., Zmarzer W. 2006: *Teoretyczne podstawy terminologii*, Warszawa: Katedra Języków Specjalistycznych Uniwersytetu Warszawskiego.
- Medici M. 1959: Delle cronache del calcio, *Lingua nostra* XX, 24–26.
- Meurders J. 1985: Alles Renner. Zum Vokabular des Radsports in der medialen und literarischen Reportsprache, [w:] H. Ester, G. van Gemert (red.), *Annäherungen: Studien zur deutschen Literatur und Literaturwissenschaften im zwanzigsten Jahrhundert*, Amsterdam: Rodopi, 227–246.
- Ożdżyński J. 1970: *Polskie współczesne słownictwo sportowe*, Wrocław: Ossolineum.
- Ożdżyński J. 1979: *Mówione warianty wypowiedzi w środowisku sportowym*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Rutishauser P. 2014: *Sportsprache im Wandel der Zeit — Entwicklungstendenzen am Beispiel der Zeitschrift „Basketball“*, Hamburg: Diplomica Verlag GmbH.
- Schweickard W. 1987: *Die «cronaca calcistica». Zur Sprache der Fußballberichterstattung in italienischen Sporttageszeitungen*, Tübingen: Niemeyer.
- Sedlaczek P. 2009: History, cultural context and terminology of windsurfing, *Studies in Physical Culture and Tourism. Special Issue: Sports Language and Linguistics* XVI, 1, 115–123.
- Taborek J. 2012: Language of sports. Some remarks on the language of football, [w:] H. Lankiewicz, E. Wąsikiewicz-Firlej (red.), *Informed teaching - premises of modern foreign language pedagogy*, Piła: Wydawnictwo PWSZ, 239–255.
- Tworek A. 2000: Język sportu — próba definicji (analiza języka polskiego i niemieckiego), [w:] G. Szpila (red.), *Język Trzeciego Stulecia. Język a Komunikacja* 1, Kraków: Tertium, 331–340.
- Wiegand H.E. 2004: Reflections on the Mediostructure in Special-Field Dictionaries. Also According to the Example of the Dictionary for Lexicography and Dictionary Research, *Lexicos* 14, 195–221.

SŁOWNIKI SPORTU

- Anshel M.H. 1991: *Dictionary of sport and exercise sciences*, Champaign(Ill.): Human Kinetics.
- Baranowski Z. 1989: *Koń i jeździectwo: polsko-angielsko-francusko-niemiecki słownik hipologiczny. The international horseman's dictionary. Lexique international du cavalier. Internationales Pferde-Lexikon*, Wrocław: Krajowa Agencja Wydawnicza.
- Bartlett R., Gratton C., Rolf C. (red.) 2009: *Encyclopedia of international sports studies*, London: Routledge.
- Beyer E. 1992: *Wörterbuch der Sportwissenschaft — Dictionary of sport science — Dictionnaire des sciences du sport*, Schorndorf: Hofmann.
- Blaine D.P. 1858: *An Encyclopaedia of Rural Sports, Or: A Complete Account, Historical, Practical, and Descriptive of Hunting, Shooting, Fishing, Racing, and other Field Sports and Athletic Amusement of the Present Day*, London: Longman.
- Burkhardt A. 2006: *Wörterbuch der Fußballsprache*, Göttingen: Verlag Die Werkstatt.
- Burkhardt A., Schlobinski P. 2009: *Duden. Flickflack, Foul und Tsukahara: Der Sport und seine Sprache*, Mannheim: Bibliographisches Institut.
- Considine T. 1982: *The Language of Sport*, New York: World Almanac Publications.
- Coppell B. 1995: *Sportspeak. An encyclopedia of sport*, Port Melbourne: Reed Reference.
- Cox G. 1999: *The Dictionary of Sports. The Complete Guide for TV Viewers, Spectators and Players*, London: Carlton Books.
- Cummings P. 1949: *Dictionary of Sports*, New York: A.S. Barnes and Company.
- Cureton T. K. 1977: *Encyclopedia of Physical Education, Fitness, and Sports*, Salt Lake City: Brighton.
- De Fiore L., De Fiore L., Radaelli M. 1990: *Dizionario del Calcio. Mille parole da Abatino a Zona uefa*, Roma: Abacolibri.
- De Vito C. 2001: *The Ultimate dictionary of sports quotations*, New York: Checkmark Books.
- Dickson P. 2011: *The Dickson Baseball Dictionary*, New York: W.W. Norton & Company.
- Eberspächer H. (red.) 1992: *Handlexikon Sportwissenschaft*, Reinbek: Rowohlt.
- Fedus Z. 2005: *Wielki słownik sportowy rosyjsko-polski*, Warszawa: Takt.
- Fedus Z. 2007: *Wielki słownik sportowy polsko-rosyjski*, Warszawa: Takt.
- Fedus Z. 2008: *Siatkówka. Słowniczek rosyjsko-polski z kluczem polsko-rosyjskim*, Łódź: Instytut Ruscystyki UL.
- Fedus Z. 2012a: *Koszykówka. Słownik rosyjsko-polski z kluczem polsko-rosyjskim*, Wrocław: Arkot.
- Fedus Z. 2012b: *Piłka nożna. Słownik rosyjsko-polski z kluczem polsko-rosyjskim*, Wrocław: Arkot.
- Fedus Z. 2013: *Boks. Słownik rosyjsko-polski z kluczem polsko-rosyjskim*, Wrocław: Arkot.
- Fedus Z. 2013: *Piłka ręczna. Słownik rosyjsko-polski z kluczem polsko-rosyjskim*, Wrocław: Arkot.
- Fedus Z. 2013: *Pływanie. Słownik rosyjsko-polski z kluczem polsko-rosyjskim*, Wrocław: Arkot.
- Fedus Z. 2014: *Szachy. Słownik rosyjsko-polski z kluczem polsko-rosyjskim*, Wrocław: Arkot.
- Fedus Z. 2014: *Wioślarstwo. Słownik rosyjsko-polski z kluczem polsko-rosyjskim*, Wrocław: Arkot.
- Fortin J. 2006: *Das visuelle Lexikon Sport*, Hildesheim: Gerstenberg.
- Gendron C. 1993: *Acrosport. Acronyms used for Sport, Physical Education, and Recreation*, Gloucester: Sport Information Resource Centre.
- Gołębiowski Ł. 1831: *Gry i zabawy różnych stanów w kraju całym, lub niektórych tylko prowincjach*, Warszawa: Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe.
- Gray R. 2002: *The language of Baseball. A complete dictionary of slang terms, cliches, and expressions from The Grand Ole Game*, Monterey (CA): Coaches Choice.
- Gröning M. 1971: *Lexikon für Sport und Spiel*, Köln: Lingen.
- Grüpe O., Mieth D., Hübenthal C. 1998: *Lexikon der Ethik im Sport*, Schorndorf: Hofmann.
- Haag H. (red.) 1987: *Schülerduden. Der Sport*, Mannheim: Dudenverlag.

- Haag H., Mess F., Haag G. 2012: *Dictionary. Sport — Physical Education — Sport Science*, Berlin: Logos Verlag.
- Harenberg B. (red.) 1970: *Die Stars des Sports von A–Z. Über 5000 Sportlerportraits in Wort und Bild*, Berlin: Carl Habel Verlagsbuchhandlung.
- Hein H. 2006: *Der Brockhaus Sport. Sportarten und Regeln, Wettkämpfe und Athleten, Training und Fitness*, Wiesbaden: Brockhaus.
- Hepp F., Katona L. 1962: *Sportwörterbuch in Sieben Sprachen. English, Spanische, Französisch, Deutsch, Italienisch, Ungarisch, Russisch. Sports Dictionary...*, Budapest: Terra/Berlin: Sportverlag.
- Herrero D. 2003: *Dictionnaire amoureux du rugby*, Paris: Plon.
- Hitch C., Davis C., Austen S. 1735: *Sportsman's Dictionary, or, the Country Gentleman's Companion in all Rural recreations: with full and particular instructions for hawking*, London: The Red Lion.
- Hourcade B. 1998: *Le dictionnaire du rugby*, Paris: La Maison du Dictionnaire.
- Iliski M. 2013: *Słownik sportowy niemiecko-polski*, Warszawa: PWN.
- Jäger G. 1992: *Sport im Fernsehen. 150 Sportarten verständlich erklärt*, Hamburg: Rasch und Röhring.
- Jankowski Z. M. 2004: *Słownik sportu angielsko-polski polsko-angielski*, Zielona Góra: Kanion.
- Januszewski J., Twardowski M. 1991: *Mały słownik luzniczy*, Kraków: Akademia Wychowania Fizycznego im. B. Czecha.
- Kent M. 1996: *Wörterbuch Sport und Sportmedizin*, Wiesbaden: Limpert.
- Kent M. 2006: *Oxford dictionary of sport science and medicine*, Oxford: University Press.
- Kent M., Rost K., Rost R. 2002: *Wörterbuch Sport und Sportmedizin*, Stuttgart: UTB.
- Kluge V. 2009: *Lexikon: Sportler in der DDR*, Berlin: Schwarzkopf & Schwarzkopf.
- Kozłowski M. 1997: *A Concise Dictionary American Basketball*, Warszawa: Ypsilon.
- Labriola P., Schiffer J. 1997: *American Sports: Baseball, Football, Basketball: Wörterbuch grosser amerikanischer Sportarten*, Aachen: Meyer & Meyer Verlag.
- Lavignasse S. 2010: *Dictionnaire du rugby, L'Ovalie dans tous ses sens*, Paris: Champion.
- Lembke R. 1972: *Olympisches Sportwörterbuch*, Berlin: Langenscheidt.
- Lembke R. 1978: *Sportbrevier für Fernseher*, Bad Homburg: Limpert.
- Lipoński W. 1991/1992: *Mini poradnik TV SAT, Piłka Nożna* 17.12.1991, 07.01, 14.01, 21.01, 04.02, 11.02.1992.
- Matz D. 1991: *Greek and Roman Sport: A dictionary of Athletes and Events from the Eighth Century B.C. to the Third Century A.D.*, Jefferson N.C.: McFarland.
- Medici M. 1965: *Glossario del linguaggio sportivo*, Roma: Armando.
- Nawrot R., Łuczak J. 2006: *Wpadki komentatorów czyli Słońce zachodzi za wschodnią trybuną*, Poznań: Vesper.
- Palmatier R.A., Ray H.L. 1989: *Sports Talk: Dictionary of sports metaphors*, Westport, Conn.: Greenwood Press.
- Petiot G. 1982: *Le Robert des sports. Dictionnaire de la langue des sports*, Paris: Le Robert.
- Petryński W. 1996: *Słownik żeglarski angielsko-polski/English-Polish Dictionary of Sailing*, Warszawa–Wrocław: PWN.
- Polak E. 2007: *Polsko-angielski słownik pojęć i terminów gimnastycznych*, Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Ragazzini G. 2002: *Dizionario dello sport inglese-italiano italiano-inglese*, Bologna: Zanichelli.
- Rosenstein M. 1999: *Das Wintersport Lexikon. Sport & Spiel auf Eis und Schnee*, Berlin: Weinmann.
- Röthig P., Prohl R. 2003: *Sportwissenschaftliches Lexikon*, Schorndorf: Hofmann.
- Rundell M. 1996: *The Dictionary of Cricket*, Oxford–New York: Oxford University Press.
- Sappino M. 2000: *Dizionario del calcio italiano*, Milano: Baldini & Castoldi.
- Schnabel G., Thieß G. 1993: *Lexikon Sportwissenschaft. Leistung — Training — Wettkampf*, Berlin: Sportverlag.
- Schnabel G., Thieß G., Baumann R. 1980: *Training von A-Z. Kleines Wörterbuch für die Theorie und Praxis des sportlichen Trainings*, Berlin: Sportverlag.

- Schönfelder K.-J. 1989: *Das neue Sportlexikon. Sachlexikon der Olympischen Disziplinen*, Freiburg: Herder.
- Schwalm E. 2005: *Neues großes Sport-Lexikon für Kinder*, München: Compact-Verlag.
- Scottini P. 2006: *Il dizionario del calcio in sei lingue*, Milano: Mondadori.
- Smith S.L.J. 1990: *Dictionary of Concepts in Recreation and Leisure Studies*, Westport, Conn.: Greenwood Press.
- Taborek J. 2006: *Pilka nożna. Słownik niemiecko-polski, polsko-niemiecki*, Zielona Góra: Kanion.
- Taborek J. 2014: *Das Wörterbuch der Fußballsprache: Polnisch-Russisch-Englisch-Deutsch*, Hamburg: Verlag Dr. Kovač.
- Tomlinson A. 2010: *Dictionary of sport studies*, Oxford: University Press.
- Vieth G.U.A. 1795: *Versuch einer Enzyklopädie der Leibesübungen*, Berlin: Hartmann.
- Wehlen R. 1972: *Duden- Taschenbücher. Wortschatz und Regeln des Sports. Ballspiele*, Mannheim: Bibliographisches Institut.
- Wehlen R. 1976: *Duden. Regeln und Sprache des Sports*, Mannheim: Bibliographisches Institut.
- Zech H. 1976: *Sport von A-Z. Alles über Sportarten und ihre Regeln, Anlagen und Geräte, Trainingsmethoden und Sportmedizin, Technik und Taktik*, Stuttgart: Deutscher Bücherbund.
- Zeume H.-J. 1998: *Das große Buch der Sportregeln: Von American Football bis Wasserspringen*, Berlin: Sportverlag.

SUMMARY

The language of sport as object of interest of the lexicographers. A terminographic analysis of chosen dictionaries of sport terminology

K e y w o r d s: sport, dictionary, lexicography, terminographic analysis.

Considering the linguistic variety of the analyzed field, its dynamically developing specialized vocabulary and, generally, the international character of sport, it can be stated that the competently prepared lexicographic compositions are an important element of an efficient communication within the sphere of physical culture. The focus of the present paper goes to the difficulties of the authors, often practitioners non linguists, of the two- or multilingual dictionaries of sport or of a chosen sport discipline. The conducted terminographic analysis of the chosen dictionaries based on Łukasik's methodology (2007), including macro-, medio- and microstructure parameters, enabled to identify the main problematic issues, which are related to the specifics of language or — better — languages of sport and to the typical difficulties connected with the construction of a dictionary. The findings of the research may contain valuable recommendations for future dictionary-makers.